

लोक सेवा आयोग
नेपाल लेखापरीक्षण सेवा, राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणी,
सहसचिव वा सो सरह (अप्राविधिक) पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षा
मिति: २०८२/९/१०

समय: ३ घण्टा

पूर्णाङ्क: १००

पत्र: तृतीय

विषय: लेखा र लेखापरीक्षण (Accounts and Auditing)

तलका प्रश्नहरूको उत्तर बेग्लाबेग्लै उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ ।

१. वित्तीय सुशासनको लागि आर्थिक अनुशासनलाई प्रमुख मेरुदण्डको रूपमा हेरिन्छ । आर्थिक अनुशासनको लागि लेखापरीक्षण प्रतिवेदनले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । नेपालले लेखापरीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि आधुनिक र नविनतम् प्रणालीलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने भएको छ । यसरी महालेखापरीक्षकले तयार गर्ने वार्षिक प्रतिवेदनलाई INTOSAI को मूल्य, मान्यता र अवधारणा अनुसार प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ । महालेखापरीक्षकबाट गर्ने लेखापरीक्षण र निजले राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्ने वार्षिक प्रतिवेदनले नेपालमा वित्तीय सुशासन कायम गर्न प्रत्यक्ष भूमिका खेल्ने भएतापनि हालको स्थिति र अवस्थालाई अध्ययन गर्ने हो भने महालेखापरीक्षकले पेश गर्ने वार्षिक प्रतिवेदन उपलब्धिमूलक भन्दा पनि प्रक्रियामूलक हुँदै आएको देखिन्छ । महालेखापरीक्षकको लेखापरीक्षण प्रतिवेदनले जुन हदसम्म प्रभावकारिता र योगदान पुर्‍याउनु पर्ने हो सो अनुसार पुर्‍याउन सकेको देखिँदैन ।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा महालेखापरीक्षकले गर्ने लेखापरीक्षण र त्यसको प्रतिवेदन प्रणालीमा समय सापेक्ष सुधार गरी देशमा सुशासन, आर्थिक अनुशासन कायम गर्दै वित्तीय अनुशासन कायम गर्न सहयोग पुर्‍याउन सक्नुपर्छ भन्ने मूल्य र मान्यतालाई मनन गर्दै महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू पहिचान गर्नुहोस् । यस सन्दर्भमा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार गर्न सुझावहरू प्रस्तुत गर्दै सोको लागि कार्यान्वयनयोग्य कार्ययोजनासमेत प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

२५

२. नेपालमा महालेखापरीक्षकले संवैधानिक दायित्व पूरा गर्ने सन्दर्भमा कार्यमूलक लेखापरीक्षणसमेत गरी सार्वजनिक निकायहरूको कार्यसम्पादन प्रभावकारी बनाई जवाफदेहिता अभिवृद्धिमा सघाउने गरेको छ । यस लेखापरीक्षणले मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिताका साथै सार्वजनिक निकायको कार्यसम्पादन, सार्वजनिक नीति र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा प्रणालीगत सुधार गर्नुपर्ने व्यहोराहरू समेत औँल्याउने गर्दछ ।

कार्यमूलक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिने सुझावको अनुगमन वा सम्परीक्षणको सम्बन्धमा ऐन तथा नियमावलीमा जवाफ दिने समयावधि किटान नगरिए पनि जवाफ भने निकायहरूले पैंतीस दिनभित्र दिने प्रचलन रहेको देखिन्छ । तैपनि वित्तीय लेखापरीक्षणको जस्तो सम्बन्धित निकायले कार्यतालिका वा कार्ययोजना बनाई महालेखापरीक्षकलाई जानकारी गराउनु पर्ने भएतापनि यस्तो अभ्यास गरेको पाइँदैन । यसबाट पनि प्रतिवेदनमा दिइएका सुझावहरू कार्यान्वयनमा निकायहरूको अग्रसरताको कमी रहेको देखिन्छ । कार्यमूलक लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा दिइएका सुझावहरू र औँल्याईएका समस्या/व्यहोराको अन्तर्निहित कारणहरूको विश्लेषणात्मक रूपमा उल्लेख नहुने र सम्बोधन आदेशात्मक/निर्देशनात्मक प्रकृतिको भएको देखिएकोले समस्या पनि रहेको देखिन्छ । यसबाट संवैधानिक दायित्व अनुसार महालेखापरीक्षकले हरेक वर्ष कार्यमूलक लेखापरीक्षण गरेतापनि लेखापरीक्षण गरिएको निकायको कार्यसम्पादन, जवाफदेहिता अभिवृद्धि र साधनस्रोतको मितव्ययिता, कार्यदक्षता र प्रभावकारिता अभिवृद्धिमा अपेक्षित योगदान पुर्‍याउन सकेको देखिँदैन ।

उपर्युक्त अवस्थालाई मध्यनजर गरी तपाईं कार्यमूलक लेखापरीक्षण महानिर्देशनालयको प्रमुखको हैसियतमा नियुक्त हुनुभएमा कार्यमूलक लेखापरीक्षण सुधार गर्न :

७+१०+८=२५

(क) कार्यमूलक लेखापरीक्षणको प्रतिवेदन कार्यान्वयनमा देखापरेका समस्याहरू विश्लेषण गर्नुहोस् ।

(ख) कार्यमूलक लेखापरीक्षण र अन्य लेखापरीक्षण विधिको लेखापरीक्षणमा संलग्न जनशक्ति व्यवस्थापनमा देखिएका समस्या र ती समस्या समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

(ग) कार्यमूलक लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाई परिणाममूखी व्यवस्थापन स्थापित गर्न गर्नुपर्ने सुधारका उपायहरू र सोको

३. कारोबारको वित्तीय प्रतिवेदन तयारी र प्रस्तुतीमा एकरूपता कायम गरी लेखा विवरणहरूलाई यथार्थपरक र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा तुलनायोग्य बनाई नेपालमा लगानीका लागि निर्णय लिन सहज वातावरण बनाउन विश्वव्यापी प्रचलनमा रहेका लेखाका मानहरू (Accounting Standards) तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय सार्वजनिक लेखामान बोर्डबाट प्रतिपादित सिद्धान्त, मानहरू तथा निर्देशिकामा आधारित यस्ता मानहरू नेपालमा नेपाल लेखामान बोर्डबाट तर्जुमा भई नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्था मार्फत कार्यान्वयन गर्ने गराउने परिपाटी छ । सार्वजनिक निकायमा लेखामान लागू गर्न मिति २०६६/०५/३० मा नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को निर्णय भएको थियो । उक्त मानलाई २०७९ सालमा परिमार्जन र अद्यावधिक गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

शुरुमा लागू भएको लेखामानको सन्दर्भमा कतिपय निकायहरूले सूचना संकलन गर्न एवं तोकिएका आवश्यकताहरू (Requirements) को पालना गर्न आईपरेका कठिनाईहरूलाई मध्यनजर गरेर अन्तर्राष्ट्रिय लेखा व्यवसायी महासंघले सन् २०१७ मा अद्यावधिक गरेको नगदमा आधारित सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानलाई आधार लिई तयार गरेको नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान (Nepal Public Sector Accounting Standards - NPSAS) कार्यान्वयनमा रहेको छ । लेखामान अनुसार वित्तीय प्रतिवेदन तयार गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यक फारमका ढाँचाहरू स्वीकृत भई लागू भएका छन् । लेखामानको प्रमुख उद्देश्य स्रोत प्रणाली अनुरूप लेखा राख्ने र प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्थालाई सहज बनाई वित्तीय प्रणालीलाई पारदर्शी बनाउनुका साथै नगदमा आधारित लेखाङ्कन बमोजिम वित्तीय विवरण तयारी एवं प्रस्तुतीकरणलाई मार्गदर्शन गर्नु र विगतमा जारी भएका मानमा रहेका कमी कमजोरीहरूको निराकरण गर्दै कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउनु हो । सार्वजनिक क्षेत्र लेखामानको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमनमा सहजीकरण गर्ने दायित्व महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको हुने व्यवस्था छ । स्वीकृत लेखामान कार्यान्वयन गर्नुपर्ने जिम्मेवारी भएका सबै निकायहरूले यथाशिघ्र यसको कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता हो तापनि नेपालको सरकारी तथा सार्वजनिक निकायमा लेखा सञ्चालनमा घोषित लेखामान र निर्देशिकाहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन नभएको अवस्था छ । तीनवटै तहका सरकारी निकायले नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम तोकिएको ढाँचामा वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्ने, सबै बजेटरी र गैर-बजेटरी निकायको कारोबारलाई समेटी एकीकृत वित्तीय विवरण तयार गर्नुपर्ने भनि महालेखापरीक्षकबाट आफ्नो वार्षिक प्रतिवेदनमा सुझाबसमेत दिइएको छ ।

सार्वजनिक क्षेत्रमा लेखापालन र प्रतिवेदन प्रस्तुतीमा अन्तर्राष्ट्रिय लेखा मानहरू (Accounting Standards) को पूर्णपालना हुन नसकेको पृष्ठभूमिको आधारमा समस्या पहिचान गरी सुधारका लागि चाल्नु पर्ने कदमहरूको निम्न लिखित बुँदाहरूमा आधारित भई उत्तर तयार गर्नुहोस् ।

७+८+१०=२५

(क) लेखामानको अबलम्बनबाट लेखाङ्कन, वित्तीय प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण सञ्चालनमा परेका प्रभावहरूको विश्लेषण गर्नुहोस् ।

(ख) लेखामानको कार्यान्वयनमा देखिएका प्रमुख समस्याहरू पहिचान गरी सोको विश्लेषण गर्नुहोस् ।

(ग) उल्लिखित समस्या निराकरणका लागि व्यवहारिक सुझाबहरू प्रस्तुत गर्दै सो को कार्यान्वयनका लागि कार्ययोजनाको खाका तयार पार्नुहोस् ।

४. आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ मा व्यवस्था भए अनुसार महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण पश्चात प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरी सम्बन्धित कार्यालयलाई उपलब्ध गराउँदा बेरजु वर्गीकरणको आधारमा कार्यालयस्तरमा बेरजुको फछ्यौट र लगत कस्तु पर्ने उत्तरदायित्व सम्बन्धित जिम्मेवार व्यक्तिको हुने प्रावधान छ । बेरजुको फछ्यौट वा लगत कायम गरेर बेरजुको आधारमा असूल गरी वा नियमित गरी बेरजु प्राप्त गरेको पैतीस दिनभित्र सम्बन्धित कार्यालयले सम्परीक्षणको लागि प्रमाण सहित महालेखापरीक्षकसमक्ष पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । उल्लेखित अवधिमा बेरजु फछ्यौट गरी सम्परीक्षण गर्न गराउन नसक्ने भएमा सोको मनासिव कारण उल्लेख गरी जिम्मेवार व्यक्तिले महालेखापरीक्षकसमक्ष म्याद थपको लागि अनुरोध गर्नुपर्नेछ ।

महालेखापरीक्षकको लेखापरीक्षणबाट औँल्याईएका बेरजुका सम्बन्धमा नियमित गरी वा प्रमाण पेश गरी वा असूल गरी फछ्यौट गर्ने उत्तरदायित्व जिम्मेवार व्यक्ति वा आर्थिक कारोबारमा संलग्न पदाधिकारीको हुने व्यवस्था भएकोमा आफू मातहतका कार्यालयहरूको यस्ता बेरजुहरू असूल गरी वा नियमित गरी फछ्यौट गर्ने गराउने अन्तिम जिम्मेवारी लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हुने व्यवस्था रहेको छ । असूल गर्नुपर्ने बेरजु सम्बन्धित पदाधिकारीबाट असूल नभएमा त्यस्तो रकम तथा उल्लेखित ऐन र प्रचलित

कानूनी व्यवस्था छ । असूल गर्नुपर्ने रकम लेखा उत्तरदायी अधिकृतबाट विवरण सहित उल्लेख भई आएमा त्यस्तो रकमको लगत कसी असूल गर्नुपर्ने दायित्व कुमारीचोक तथा केन्द्रीय तहसिल कार्यालयलाई हुने व्यवस्था आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ मा स्पष्ट उल्लेख भएको छ ।

नेपालको आर्थिक तथा वित्तीय कार्यप्रणालीलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा नियमावली, २०७७ अनुसार लेखा उत्तरदायी अधिकृत, जिम्मेवार व्यक्ति एवं आर्थिक कारोबारमा संलग्न पदाधिकारीहरूबाट निर्वाह गर्नुपर्ने काम, कर्तव्य र उत्तरदायित्व उल्लेख भएको छ । प्रचलित कानून बमोजिम भएको आर्थिक कारोबारको लेखापरीक्षण गर्नको लागि संवैधानिक निकाय महालेखापरीक्षक र बेरुजुको सम्बन्धमा अन्तिम निर्णय गर्ने संसदीय समिति (सार्वजनिक लेखा समिति) को व्यवस्था भएको छ । उल्लेखित कानूनी र संबैधानिक व्यवस्था अनुसार महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेखित बेरुजुहरूको बारेमा सार्वजनिक लेखा समितिमा छलफल गरी निर्णय गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यति हुँदाहुँदै पनि आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ ले स्पष्ट गरेका प्रावधानहरू लेखा उत्तरदायी अधिकृत, सचिव, जिम्मेवार व्यक्ति, कार्यालय प्रमुख र लेखाका पदाधिकारीहरूले आफ्नो काम, कर्तव्यमा उल्लेखित कानूनी प्रावधान बमोजिम प्रत्येक पदाधिकारीहरूले तोकिए बमोजिम उत्तरदायित्व बहन नगरेकै कारण तीनवटै तहका सरकारको बेरुजुको अंक बढ्दो क्रममा देखिन्छ ।

उल्लिखित पृष्ठभूमिमा नेपालको आर्थिक कार्यप्रणालीमा देखिएका समस्याहरूको विश्लेषण गर्दै सोका कारणहरू पहिचान गर्नुहोस् । उल्लिखित समस्याहरू निर्धारित समय सीमाभित्रै सम्बोधन गरी बेरुजु फर्स्यौट गर्न सम्बन्धित पदाधिकारी र निकायहरूको भूमिका स्पष्ट गर्दै समाधानका उपायहरू सहितको कार्ययोजना प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

८+५+७+५=२५

<<समाप्त>>